

מטעמי תורת זילים

פרשת בשלח – מעלת אכילת המן במדבר

כאשר ישראל היו במדבר, ה' הוריד להם את 'המן' שהוא היה 'לחם מן השמים' כפי שנאמר 'ויאמר ה' אל משה הנני ממטיר לך לחם מן השמים וקצא העם ולקטו דבר יום ביומו' (שמות טו, טז). בני ישראל ראו את המן שבמחנה ולא ידעו מהו. משה רבינו אמר להם כי זהו 'הלחם' אשר נתן להם ה' לאכול במדבר שנאמר 'ותעל שכבת הטל והנה על פני המדבר דק מחספס דק ככפר על הארץ: ויראו בני ישראל ויאמרו איש אל אחיו מן הוא כי לא ידעו מה הוא ויאמר משה אלם הוא לחם אשור נתן ה' לך לאכלה' (שמות טו, יז – יח). **ישראל אכלו את המן במשך ארבעים שנה שהלכו במדבר שנאמר 'ובני ישראל אכלו את המן ארבעים שנה עד באם אל ארץ נושבת את המן אכלו עד באם אל קצה ארץ כנען'** (שמות טו, לה).

ויש להתבונן, מדוע ה' יתברך נתן לעם ישראל להיות ניזונים דווקא על ידי ירידת 'לחם מן השמים' במשך כל הארבעים שנה במדבר?

המן הרוחני ירד מעולם עליון גבוה מאוד והפך לגשמי

המן שאכלו בני ישראל במדבר, היה אחד מהדברים שנבראו 'בין השמשות' בערב שבת של שבעת ימי בראשית (ראה פרקי אבות ה, ו) (ביאור המספיק על 'פרקי דרבי אליעזר' תחילת פרק יט ד"ה והמן). הוא היה שורש הרוחניות והנשמה של החיטה המצויה למטה, שהיא עיקר המזון של האדם. לכן המן נקרא 'דגן שמים' כפי שנאמר 'וימטר עליהם מן האל ודגן שמים נתן למן' (תהלים עח, כד) (שפתי כהן על התורה' פרשת בשלח ד"ה ועוד במדרש), וכן נאמר עליו 'ויאכלוהו מחלב חטה' (תהלים פא, יז) (ארץ החיים' לר' אברהם חיים הכהן על התהלים מזמור פא, יז). בשורשו המן היה תולדה של 'אור עליון' שהוא זיו השכינה (שפתי כהן על התורה' פרשת בשלח ד"ה ועוד במדרש) ומקום מוצאו היה בעולם עליון גבוה מאוד, לכן הוא נקרא 'לחם מן השמים' (שמות טו, ד) ולא 'לחם משמים', בדומה למה שנאמר 'הללויה הללו את ה' מן השמים' (תהלים קמח, א) ששם הכוונה כי הלולו הוא למעלה למעלה מן השמים ושמי השמים (יתפארת שלמה' לר' שלמה מראמדסק פרשת בשלח ד"ה ויאמר ה' אל).

על האור העליון שממנו בא המן נאמר 'ומתוק האור וטוב לעינים' (קהלת יא, ז) (זכר דוד' לר' דוד זכות ממדינת אמר ראשון דף רעו ע"ב ד"ה והסעודה הלזו) והיו ניזונים ממנו מלאכי השרת (וזהר פרשת בלק דף רח ע"א ד"ה תא חזו) לפי שהיה רוחני ממש (ציוני פרשת חקת ד"ה ובמנו איתא בווהה). וגם בשעה שירד למטה היה אורו מאיר בכל העולמות. וכאשר שלט בו אור העולם הזה (וזהר פרשת בלק דף רח ע"א ד"ה תא חזו) הוא התגשם (ציוני פרשת חקת ד"ה ובמנו איתא בווהה) השתנה זיוו (וזהר פרשת בלק דף רח ע"א ד"ה תא חזו), נקרש ונעשה גלידים גלידים (וזהר פרשת בשלח דף סב ע"ב ד"ה בההיא שעתא) דקים (אור החמה' על זוהר פרשת בשלח דף סב ע"ב ד"ה 'דמתחברן גוויני מהרא"ג) כמו קרח דק שנאמר 'דק ככפר על הארץ' (שמות טו, יד) (רמב"ן שמות טו, יד). ראה זוהר פרשת בהעלותך דף קנה ע"ב ד"ה דבר אחר כו"ט). והיה מראהו כעין גרגירים דקים, עגולים ולבנים (רבינו בחיי שמות טו, טז) ד"ה ורע כי היה). כך למעשה המן נעשה מרוחני לחומרי, בכדי שיוכל להשתוות אל החומריות של בני האדם והם יוכלו להשיג אותו (הרמ"ד וואלי שמות פרק טו ד"ה ויאמר ה' אל משה).

כאשר המן היה צריך לרדת הגיעה רוח שפינתה את העפר מעל פני הארץ, ועל הארץ ירדה שכבת טל שהשווה את פני הקרקע. על גבי שכבת הטל היה יורד המן (רבינו בחיי שמות טו, טז) (ד"ה ובמדרש) טיפין טיפין כמו מטר היורד על הארץ. לכן נאמר על המן לשון של 'מטר' שנאמר 'ויאמר ה' אל משה הנני ממטיר לך לחם מן השמים' (שמות טו, טז) (הרמ"ד וואלי שמות פרק טו ד"ה ויאמר ה' אל משה) וכן גם נאמר 'וימטר עליהם מן האל' (תהלים עח, כד) (רבינו בחיי שמות טו, טז) ד"ה והיה המן יורד). על גבי המן היתה יורדת שכבת טל נוספת שהיתה מכסה אותו, כך שהיה המן מכוסה כאילו הונח בקופסא, טל מלמטה וטל מלמעלה (רבינו בחיי שמות טו, טז) (ד"ה ובמדרש). הטל שלמטה שמר שלא יקבל המן מלחות הארץ ויתגשם, והטל שלמעלה שמר שלא יקבל המן מגשמייות האוויר (שפתי כהן על התורה' פרשת בהעלותך ד"ה וברדת הטל).

המן שירד לישראל במדבר לא היה ולא נראה מיום בריאת העולם ועד אז. לכן כאשר ראו אותו בני ישראל לראשונה נאמר 'ויראו בני ישראל ויאמרו איש אל אחיו מן הוא כי לא ידעו מה הוא' (שמות טו, טז) משום שהמן לא נראה מעולם, והם לא ידעו מה טיבו ומאין התהווה. אחרי שעברו ישראל ארבעים שנה במדבר, נפסק המן ושוב לא נראה ולא התהווה ממנו יותר. לכן צויה ה' יתברך לשמור מהמן לזיכרון שנאמר 'ויאמר משה ה' ה' הדבר אשר צוה ה' מלא העמך ממנו למשפחת לדרתיכם למען יראו את הלחם אשר האכלתי אתכם בפדבר בהוציאי אתכם מארץ מצרים: ויאמר משה אל אהרן קח צנצנת אחת ותן שמה מלא העמך מן והנה אתו לפני ה' למשפחת לדרתיכם' (שמות טו, לב – לג) (בית אלקים' להמבייט שער היסודות פרק כג ד"ה ואחר הערות אלו). וכך המן נשמר בתוך צנצנת שהיתה עשויה מזכוכית, והונחה בקודש הקודשים לפני ארון העדות (טוב הארץ' לר' נתן שפירא תחילת חלק יסוד צנצנת המן).

המן נגזר בצנצנת משום שהוא עתיד לשמש כלחם בסעודה שיעשה הקב"ה לצדיקים, ובה הם יסעדו מבשר הליותן, מין המשומר משת ימי בראשית וגם מהמן שנשמר בצנצנת (מאמר שבתות ה' להרמ"ע מפאנו חלק שני ד"ה הדרן לסעודה המזומנת). השארת המן בצנצנת גם השאירה ברכה במן שעתיד הקב"ה לשחוק לצדיקים ב'רחיים' לעתיד לבוא. דבר זה היה דומה להשארת 'לחם הפנים' על שולחן הזהב במקדש משבת לשבת, שבכוחו נגרם שתמיד היתה ברכת שמים על לחמם של האנשים בעולם הזה. וכן זה היה דומה לאסוף השמן אצל אלישע הנביא (מאמר שבתות ה' להרמ"ע מפאנו חלק שני ד"ה הדרן לסעודה המזומנת, זכר דוד' לר' דוד זכות ממדינת אמר ראשון פרק צט דף רעו ע"ב ד"ה וצנצנת המן) כי על ידי האסוף נמשכה ברכה והתרבה השמן בכלים שמילאה אשת עובדיה הנביא (להרחבה על לחם הפנים' ראה מאמרנו לפרשת תרומה – 'השולחן במקדש ולחם הפנים'. להרחבה על אסוף השמן ראה מאמרנו לפרשת צו – 'שמן משחת קודש').

המן היה ללא שום פסולת לכן נבלע כולו באיברים של האדם

עיקר אכילת האדם הוא לצורך בירור המאכל, על מנת שידבק באדם הניצוץ של קדושת המאכל (ספר הליקוטים' להאר"י ז"ל פרשת וישלח ד"ה והנה העובד ע"ז) והגוף יהיה ניזון מאותה החיות העליונה (נטעמי המצוות' למהר"י על ילקוטי תורה' פרשת יתרו ד"ה אזהרת ע"ז) ואילו הפסולת שכלולה באותו המאכל תדחה לחוץ (ספר הליקוטים' להאר"י ז"ל פרשת וישלח ד"ה והנה העובד ע"ז, 'שמחת הרגל' להחיד"א על הגדה של פסח דף נו בביאור ברכת המזון ד"ה וזה חזיתי לאחר קדוש) לפי שהוא המותר שלא נשאר

בו שום חיות כלל (טעמי המצות' למהרח"ו על 'ליקוטי תורה' פרשת יתרו ד"ה אזהרת ע"ז). **זה הטעם ש'עבודה זרה' נקראת בשם 'צואה'** (טעמי המצות' למהרח"ו על 'ליקוטי תורה' פרשת יתרו ד"ה אזהרת ע"ז, 'ספר הליקוטים' להארי"י ז"ל פרשת וישלח ד"ה והנה העובד ע"ז) **כמו שנאמר "וְטַמְאֲתֶם אֶת צְפוּי פְּסִילֵי כֶסֶף וְאֶת אַפְּדֵת מִסַּכַּת זָהָב תִּזְרְם כְּמוֹ זֶה יָצָא תֹאמְרֵי לוי"** (ישעיה ל, כב), **שהתיבה "צא" הוא לשון צואה** (מלבי"ם ישעיה ל, כב) — **משום שאין בעבודה זרה שום חיות כלל, והיא כמו הפסולת היוצאת מהגוף** (טעמי המצות' למהרח"ו על 'ליקוטי תורה' פרשת יתרו ד"ה אזהרת ע"ז, 'ספר הליקוטים' להארי"י ז"ל פרשת וישלח ד"ה והנה העובד ע"ז).

אך לעומת כן המן היה מבורר לגמרי ולא היה בו שום פסולת (ספר הליקוטים' להארי"י ז"ל פרשת וישלח ד"ה והנה העובד ע"ז, 'ספר הליקוטים' להארי"י ז"ל על התהלים סימן פד ס"ה והנה הע"ז, 'שמחת הרגל' להחיד"א על הגדה של פסח דף נו בביאור ברכת המזון ד"ה וזה חזיתי לאחר קדוש) **או סיג וזהוהמא מחלק הסטרא אחרא** (מאור ושמש' פרשת עקב ד"ה והנה המן היה) **רק כולו קדושה** (שמחת הרגל' להחיד"א על הגדה של פסח דף נו בביאור ברכת המזון ד"ה וזה חזיתי לאחר קדוש) **ורוחניות שנמשכה מן השמים** (אהבת דוד' להחיד"א דרוש יב לשבת כלה ד"ה ועם האמור פירש) **כי אין דבר טמא יורד מן השמים** (ראה גמ' סנהדרין דף נט סוף ע"ב) (שמחת הרגל' להחיד"א על הגדה של פסח דף נו בביאור ברכת המזון ד"ה וזה חזיתי לאחר קדוש). **וזה הטעם שהיה המן כולו נבלע באברי הגוף** (ספר הליקוטים' להארי"י ז"ל על התהלים סימן פד ס"ה והנה הע"ז, 'אהבת דוד' דרוש יב לשבת כלה ד"ה ועם האמור פירש, זוהר פרשת בעלותך דף קנה ע"ב ד"ה דבר אחר כזרע, שמחת הרגל' להחיד"א על הגדה של פסח דף נו בביאור ברכת המזון ד"ה וזה חזיתי לאחר קדוש). **וְרָמְזוּ לְבַלְעֵהּ זֶה בַּפִּסּוּק "וַיִּצְאֲכֶלְךָ אֶת הַמֶּן"** (דברים ה, ט) **לפי שהתיבה "וַיִּצְאֲכֶלְךָ" חסרה את האות י' שנבלעה בתיבה, כנגד "המֶן" שהיה נבלע באברים** (ליקוטי מהרצ"א למחבר' ביני יששכר' פרשת עקב אות ט).

כמו כן זה נרמז בשמו, כי 'מן' הוא ראשי תיבות 'מעשה נסים' — ללמד שאוכליו לא ידעו מה הם אוכלים היות שהיה נבלע באבריהם שלא כדרך הטבע (הרמ"ד וואלי דברים ח ד"ה אשר לא ידעת ולא ידעון אבותיך). **ומזה הטעם גם נאמר על המן "וְהוּא פָּזַרְע גַּד לְבָנוּ"** (שמות טז, לא), **לפי שכאשר זילפה אמו של "גד" התעברה בו לא היה ניכר בבטנה שהיא בהריון, כי הוא לא עשה בה רושם כשאר המעוברות שמתמלא בטנן** (ראה בראשית רבה' עא אות ט, וכן רש"י בראשית פסוק ז). **וכך היה גם לישראל עם המן, שהיה נבלע באברים בלי לעשות שום רושם בבטן בשונה מכל שאר המאכלים** (חוטם של חסד' למחבר' שבט מוסר' פרשת בעלותך ד"ה ועתה נפשנו יבשה). **ולכן נאמר על המן "וַיִּמְטֹר עֲלֵיהֶם מֶן לְאֶחָל וַיִּדְגוּ שָׁמַיִם יָתֵן לָמוֹ: לְחֶם אֲבִירִים אֶכֶל אִישׁ יִצְדָּה שְׁלַח לָהֶם לְשִׁבְעִי"** (תהלים עח, כד – כה), **כלומר שהמן נקרא "לֶחֶם אֲבִירִים" כי הוא היה נבלע באיברים** (גמ' יומא דף עה ע"ב).

אוכלי המן לא היו צריכים לנקביהם (יידו לכל' למחבר' שבט מוסר' פרשת בעלותך בסימן תתכו) **ולא היה אדם שהוציא אז שום רעי** (טעמי המצות' למהרח"ו על 'ליקוטי תורה' פרשת יתרו ד"ה אזהרת ע"ז). **והטעם בזה כי היא באה מצד 'הקליפה' וגם ניתן לחלק שלה, ואילו במזון הרוחני הזה לא היה שום אחיזה ל'קליפה' ולא שום חלק בו, כשם שאין לקליפה אחיזה בתורה מן השמים וגם לא שום חלק בה שנאמר "מִגִּיד דְּבָרָיו לְעֵקֶב חֲקִיו וּמִשְׁפָּטָיו לִישְׂרָאֵל: לֹא עָשָׂה כֵן לְכָל גּוֹי וּמִשְׁפָּטִים בָּל יִדְעוּם הַלְלוּיָהּ"** (תהלים קמו, יט – כ) (הרמ"ד וואלי שמות פרק טז ד"ה ויאמר ה' אל משה). **על אכילת המן אמר ה' "וְעַד אָנָּה לֹא יֵאָמְנוּ בִּי בְּכָל הָאֲתוֹת אֲשֶׁר עָשִׂיתִי בְּקִרְבּוֹ"** (במדבר יד, יא), **"הָאֲתוֹת אֲשֶׁר עָשִׂיתִי בְּקִרְבּוֹ" — בבני המעיים שלהם, שהיו אוכלים ולא מוציאים כלום** (רבינו בחיי שמות טז, ד). **אמנם כאשר הם חטאו אז המן הפך להיות גשמי והם היו נצרכים גם לנקביהם, לכן ישראל הצטוו להכין מקום מחוץ למחנה על מנת להתפנות בו שנאמר "וַיִּתֵּן תְּהִיָּה לָךְ עַל אֲזָנְךָ וְהָיָה בְּשִׁבְתְּךָ חוּץ וְחִפְרָתָה בָּהּ וְשִׁבְתָּ וְכִסִּיתָ אֶת צַאֲתְךָ"** (דברים כג, יד) (יאשל אברהם' על טעמי המצות מצוה קיט ד"ה טעם מצוה זו בשם רבינו בחיי).

המן היה מזון רוחני לכן היה נכנס לגוף האדם דרך קנה הנשימה

בצווארו של האדם יש שני איברים פנימיים הנקראים 'קנה' ו'נִשְׁט'. דרך 'הקנה' האדם נושם ודרך 'הנִשְׁט' האדם אוכל. **כאשר עם ישראל היו אוכלים את המן בקדושה** (מנחם ציון' לר' מנחם מנדל מרימנוב פרשת ויצא ד"ה אשר לזאת נתן) **הם הרגישו בו טעם של "צִפְיִחַת בְּדָבָשׁ"** (שמות טז, לא) **והיה המן נכנס בגופם דרך הקנה ולא דרך הנִשְׁט** (ישער מאמרי רו"ל' להארי"י ז"ל פרקי אבות פרק ו' ד"ה גדולה תורה) **משום שהוא היה כולו רוחני, בשונה מכל מאכל אחר. משם המן היה נבלע באיברים אחרים** (מנחם ציון' לר' מנחם מנדל מרימנוב פרשת ויצא ד"ה אשר לזאת נתן) **ומורה לכל איבר את פעולתו הראויה לו אשר לכך נברא בעבודת הבורא** (מנחם ציון' לר' מנחם מנדל מרימנוב פרשת המן בסעודת ליל שבת ור"ח פרשת שקלים ד"ה והוא כזרע). **לכן היו בעם שהתולונו על המן ואמרו "בְּלִתֵּי אֶל הַמֶּן עֵינֵינוּ"** (במדבר יא, ה) **וכוונתם שהיות והמן הוא רוחני, לכן הם הגשמיים אינם כדאיים לו היות שהוא רוחני ואילו הם לא** (נבול בנימין' על התורה לר' בנימין הכהן חלק א דרוש מב דף עח ע"ב ד"ה והוא מייש בפרשה ואלה הדברים).

אמנם היו כאלו שלא רצו לאכול מזון שהוא לנפש וכפי שאמרו על המן **"וַנִּפְשְׁנוּ קֶצֶה בְּלֶחֶם הַקֶּלֶקֶל"** (במדבר כא, ה) (אלון בכות' על מגילת איכה לר' בנימין הכהן דף סא ע"א ד"ה נפשנו קצה), **כי הם התאוו לאכול אכילה גופנית** (מנחם ציון' לר' מנחם מרימנוב פרשת ויצא ד"ה אשר לזאת נתן) **ולטעום טעם גשמי במן, ועליהם נאמר "שָׁטוּ הָעַם וְלָקְטוּ וְטָחְנוּ בְּרַחֲמֵים אוֹ דָכוּ בְּמִדְכָה וּבְשָׁלוּ בְּפִרְיוֹ וְעָשׂוּ אֹתוֹ עֲגוֹת וְהָיָה טַעְמוֹ כְּטַעַם לֶשֶׁד הַשָּׁמֶן"** (מנחם ציון' פרשת ויצא ד"ה אשר לזאת נתן). **ואצלם עבר המן בעת אכילתם דרך הנִשְׁט** (ישער מאמרי רו"ל' פרקי אבות פרק ו' ד"ה גדולה תורה) **לכן נאמר עליהם "שָׁטוּ הָעַם וְלָקְטוּ" — כי התיבה "שָׁטוּ" היא אותיות 'נִשְׁט'** (ישער מאמרי רו"ל' פרקי אבות פרק ו' ד"ה גדולה תורה, מנחם ציון' פרשת ויצא ד"ה אשר לזאת נתן). **ואותם אנשים גם לא הרגישו את טעמו של המן כ"צִפְיִחַת בְּדָבָשׁ"** (שמות טז, לא) **אלא כטעם "לֶשֶׁד הַשָּׁמֶן"** (במדבר יא, ח) (ישער מאמרי רו"ל' פרקי אבות פרק ו' ד"ה גדולה תורה).

על ידי אכילת 'לחם מן השמים' יכלו ישראל לקבל תורה מן השמים

כאשר יצאו עם ישראל ממצרים, הם לא ידעו ולא הבינו דבר מהתורה (זרע שמשון' לר' שמשון נחמני פרשת וירא דף יח ע"ב ד"ה פסוק והשענו תחת העץ). **לכן ה' נתן להם לאכול את המן שהוא 'לחם מן השמים' ומזון רוחני, במטרה להכין את לבם לתורה ושעל ידו יידעו ויכירו את ה' (וזהו פרשת ויצא דף קנז ע"ב ד"ה תו הוה וד"ה ובעא קדשא). כי כאשר היה נכנס המן לתוך גופם הוא היה מתברך במעיהם** (וזהו פרשת בשלח דף סב ע"ב ד"ה ומברך) **ונכנס למקום בו שורה הנשמה שהיא חלק אלוך ממעל, ושם היה חוזר לזיוו ומאיר את הנשמה כשם שהיה מאיר בכל העולמות קודם ירידתו לזה העולם. אחרי כן היו ישראל מחכימים להבין תעלומות חכמה לשמוע ולהבין סודי סודות של תורה** (יידו בכל' למחבר' שבט מוסר' פרשת בעלותך סימן תתכו). **והם גם לא היו שוכחים את לימודם בכוח סגולת המן** (מטה אהרן' על דרושים של השלי"ה לחג הפסח בספר 'חלוקא דרבנן דף עז ע"א ד"ה לכן הפי אלו סיפק צרכנו). **שהיה נותן בהם זיכרון** (ספר הליקוטים' למחבר' יסדר הדורות' ערך 'מן' אות א' בשם השפתי כהן על התורה, 'מטה אהרן' על דרושים של השלי"ה לחג הפסח בספר 'חלוקא דרבנן דף עז ע"א ד"ה לכן הפי אלו סיפק צרכנו).

על ידי אכילת המן הזדככה חומריותם ויכלו להבין בפשטי התורה וסודותיה והשתרשה בהם התורה (יידו בכל' פרשת דברים סימן תתקמח). **המן זיכך את גופם של ישראל, הכינם וטיהר את רוחם לשכון בחדרי התורה יומם ולילה** (יחסד לאברהם' מעין שני נהר נה ד"ה הענין). **והיה ממעט מהם את תאוות היצר על מנת שיעסקו בתורה ויהיו כמו מלאכי השרת** (ישע' הדעת טוב' למהרח"ו פרשת בעלותך ד"ה והמן כבי' כפי מה שפירשנו). **ישראל החכימו אז בחכמה עליונה של התורה והלכו בדרכיה** (וזהו פרשת תצוה דף קפג סוף ע"א ד"ה תרין נהמו) **עד שהדור ההוא נקרא 'דור דעה'** (וזהו פרשת בשלח דף סב סוף ע"ב ד"ה ומברך למלא) **מחמת**

ידעתם את סודות התורה בפנימינותה (יאור החמה) על זוהר פרשת בשלח דף סב ע"ב ד"ה ויאסתכי בשם הרב אברהם גלאנטי). וזה נרמז במה שנאמר "וַיִּצְאֶלְךָ אֶת הַמֶּן אֲשֶׁר לֹא יִדְעֶתָ וְלֹא יִדְעוּן אֲבֹתֶיךָ לְמַעַן הוֹדִיעֶךָ" (דברים ח, א) – "לְמַעַן הוֹדִיעֶךָ" – כלומר שעל ידי המן ניתן להם ידעה. וכן אמר הנביא על ישראל שהיו הולכים במדבר "וְרוֹחַ הַטּוֹבָה נִתְּתָה לְהַשְׁפִּילֵם וּמִנְעָה לֹא מִנְעָתָ מִפִּיהֶם" (נחמיה ט, כ) (עפ"י יבעל הטורים' דברים ח, א).

וכך באכילת המן השיגו החכמים שבדור המדבר את אחדותו יתברך ורזי תורתו (ומדש אליהו למחבר 'שבט מוסר' דרוש ז מסכת גינים וכן ע"פ ד"ה וגם מעשה). לכן דווקא לדור המדבר ניתן 'לחם מן השמים', כי הם אלו שקיבלו את התורה הקדושה ואי אפשר להבין מענייני שמים עד שאוכלים לחם מן השמים (הרמ"ד וואלי דברים ח' ד"ה אשר לא ידעת ולא ידעו אבותיך) שמאיר בנשמה (יידו בכלל לר' אליהו הכהן מחבר 'שבט מוסר' פרשת בהעלותך סימן תתכח). וכפי שאמרו רבותינו "לא נתנה התורה לדרש אלא לאוכלי המן" (מדש תנחומא' פרשת בשלח אות ב). ולכן גם האבות הראשונים לא זכו לאכול את המן שנאמר "וַיִּצְאֶלְךָ אֶת הַמֶּן אֲשֶׁר לֹא יִדְעֶתָ וְלֹא יִדְעוּן אֲבֹתֶיךָ" (דברים ח, א) משום שהם לא קיבלו את התורה מן השמים. ואילו על דור המדבר שזכו לאכול את המן נאמר "וַיִּצְאֶלְךָ אֶת הַמֶּן אֲשֶׁר לֹא יִדְעֶתָ וְלֹא יִדְעוּן אֲבֹתֶיךָ לְמַעַן הוֹדִיעֶךָ" (דברים ח, א) את התורה מן השמים (הרמ"ד וואלי דברים ח' ד"ה אשר לא ידעת ולא ידעו אבותיך), ועל ידי כן האנשים בדור המדבר היו צדיקים ולא רשעים (יחוט של חסד' למחבר 'שבט מוסר' פרשת בהעלותך ד"ה ועתה נפשנו יבשה).

ומה שאמרו רבותינו כי "דור המדבר אין להם חלק לעולם הבא" (ראה גמ' סנהדרין דף קח ע"א) כוונתם שאין להם כל כך שכר ותענוג לעולם הבא משום שהם כבר אכלו את 'עולמם' בעולם הזה מסיבת רוב הטובה התענוג השלוח והמעלות אשר רבו מלספר שהיה לאוכלי המן (מדש האיתמרי' דרוש טוב על הגאולה ד"ה ואני המחבר לא). וזאת גם הסיבה שהם מאסו במן ואמרו "וְכִפְרֵנוּ אֶת הַדָּגָה אֲשֶׁר נֹאכַל בְּמִצְרַיִם חִנָּם אֶת הַקֶּשֶׁאִים וְאֶת הָאֲבִטָּחִים וְאֶת הַחִצִּירִי וְאֶת הַבְּצִלִּים וְאֶת הַשּׁוּמִיִּם : וְעַתָּה נִפְשָׁנוּ יִבְשֶׁה אִין כֹּל בְּלִתֵּי אֵל הַמֶּן עֵינֵינוּ" (במדבר יא, ה-ו) לפי שהתייראו כי מסיבת המן שהיה כל כך חשוב אכלו כבר את שכר העולם הבא שלהם, ועתה "נִפְשָׁנוּ יִבְשֶׁה אִין כֹּל" כלומר אין לנפשנו כל חלק בתענוגי העולם הבא משום "בְּלִתֵּי אֵל הַמֶּן עֵינֵינוּ" – על שאנו אוכלים את המן תדיר שהוא עונג גדול (יחוט של חסד' למחבר 'שבט מוסר' פרשת בהעלותך ד"ה ועתה נפשנו יבשה) [שאר התלונות על המן היו על ידי הערב רב' להרחבה בזה ראה מאמרנו לפרשת בא – הערב רב].

בארבעים שנה שהיו ישראל במדבר הם למדו ממשה רבינו את כל התורה

כשישראל יצאו ממצרים היה להם נס והם אכלו במשך שלושים יום ששים סעודות רק מהמזונות שאפו בצאתם ממצרים, שבהם נאמר "וַיֵּלֶכְךָ אֶת הַבָּצֵק אֲשֶׁר הוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם עִגְלַת מִצּוֹת כִּי לֹא חֶמֶץ" (מדש תנחומא' פרשת בא אות ט). נס זה היה על מנת שיתעכל ויכלה מהם זוהמת המזון הגופני שבהם, לפי שאי אפשר להבין במושכלות אלא לאחר הפסק זוהמת המזון הגופני. ובה נחשב שה' 'הרעיבם' לפני שהאכילם את המן כפי שנאמר "וַיַּעֲרַב וַיַּרְעֵבךָ וַיִּצְאֶלְךָ אֶת הַמֶּן" (דברים ח, א) (שפתי כהן על התורה' פרשת עקב ד"ה ויען וירעבך). המן החל לרדת לישראל בט"ו באייר על מנת שיוכלו לאוכלו במשך עשרים יום קודם מתן תורה שהיה ב-ו' בסיון. והיה די בעשרים ימים אלו של אכילת 'לחם מן השמים' על מנת להכין להכשיר לטהר ולקדש את עם הסגולה לקבל תורה מן השמים. אחר כך הם יכלו להבינה בדקדוקיה ופרטיה ובכל סודותיה במשך ארבעים שנה שהיו במדבר ובהם אכלו תמיד 'לחם מן השמים' (הרמ"ד וואלי שמות פרק טו ד"ה ויסעו).

משה רבינו היה בהר סיני ארבעים יום שנאמר "וַיִּבְאֵר מֹשֶׁה בְּתוֹךְ הָעָן וַיַּעַל אֶל הָהָר וַיְהִי מִשֶּׁה בָּהֶר אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה" (שמות כד, יח). שם הוא למד את התורה, ואחר כך לימד את ישראל במשך ארבעים שנה את מה שהוא למד במשך אותם ארבעים יום בהר סיני. ולא היתה תורה שלימה כמו אותה תורה שלימה משה רבינו את בני ישראל שהיו מאוכלי המן (בית אלקיס' להמבי"ט שער היסודות פרק כה ד"ה ותשובת דבר זה). וכך נמצא כי על אף שעוון המרגלים בו הוציאו דיבה רעה על הארץ היה בתחילתו רע שהרי נענשו עליו בהליכת ארבעים שנה במדבר כפי שנאמר "בְּמִסְפַּר הַיָּמִים אֲשֶׁר תִּרְתָּם אֶת הָאָרֶץ אַרְבָּעִים יוֹם יוֹם לְשָׁנָה יוֹם לְשָׁנָה תִּשְׁאוּ אֶת עֲוֹנֹתֵיכֶם אַרְבָּעִים לְשָׁנָה" (במדבר יד, לד), אך בסופו של דבר עונש זה היה טובה לישראל כי גרם להם ללמוד את התורה על כל כלליה ופרטיה במשך אותם ארבעים שנה, בעת שהיו אוכלים את המן (מדש האיתמרי' למחבר 'שבט מוסר' דרוש לא ד"ה ולעד"ן לפרש).

כאשר הגיעו עם ישראל לכניסה לארץ ישראל נפטר משה רבינו בז' באדר ופסק המן לרדת. המן שבכליהם הספיק להם עד ט"ז בניסן (גמ' קידושין דף לח ע"א) ואז כבר נכנסו לארץ ישראל. ביטול ירידת המן גרם לביטול התורה אצל ישראל, לפי שעל ידי אכילת המן היו מבינים את סודי הסודות שבתורה (ומזבן אליהו למחבר 'שבט מוסר' פרשת בשלח דף ד' ד"ה בתנא דבי אליהו). לכן מיד עם כניסת ישראל אל הארץ, יצא מלאך שהוא שר צבא ה' להחריב את העולם שנאמר "וַיְהִי בְּהִיּוֹת יְהוֹשֻׁעַ בִּירְחוֹ וַיִּשְׂא עֵינָיו וַיִּרְא וַהֲנִה אִישׁ עֹמֵד לְנֶגְדוֹ וְחַרְבוֹ שְׁלוּפָה בְּיָדוֹ וַיִּלָּךְ יְהוֹשֻׁעַ אֵלָיו וַיֹּאמֶר לוֹ הֲלָנוּ אֶתְּךָ אִם לְצָרֵינוּ : וַיֹּאמֶר לֹא כִּי אֲנִי שָׂר צָבָא ה' (יהושע ה, ג) ואמר המלאך "בִּפְטַל הַמֶּן וּבִפְטַלָה תוֹרָה!!", ומיד פנה ליהושע ואמר לו "שֶׁל נַעֲלָךְ מֵעַל רִגְלֶךָ" (יהושע ה, טו), כלומר שציוה אותו לחלוץ נעלו לאות אָבֵל על ישראל, על כך שבטל מהם המן ובעקבותיו בטלה התורה (ותנא דבי אליהו אליהו רבא פרק יח אות ט ד"ה מה כתיב בתריה).

המן לא היה יכול להמשיך לרדת גם בארץ ישראל בגלל אור קדושתו הרבה, שאי אפשר שיהיו שתי קדושות אלו יחד – קדושת המן וקדושת ארץ ישראל. מהטעם הזה גם שבת גד לא עבר לנחול בארץ ישראל ונשאר מעבר לירדן, כי קדושת השבת באותו הדור היתה רבה ואי אפשר היה לקדושתו להיות יחד עם קדושת ארץ ישראל (יברכת שמואל' לאביו של מחבר ספר 'קב הישר' דף לא ע"א – ע"ב ד"ה וכדי שבנוא לבאור). וזה מה שנאמר על שניהם "וְהָמָן כָּזָב וְגַד הוּא" (במדבר יא, ז) ללמד שכמו ששבת "גַּד" נטלו את חלקם בארץ אחרת מעבר לירדן, כך גם "המן" שרה על ישראל דווקא מחוץ לארץ ישראל הקדושה (זוהר פרשת במדבר דף קנה ע"ב ד"ה והמן כורע גד הוא). אמנם אם היו ישראל זוכים והיו עוברים בני שבת גד לארץ ישראל או שהמן היה יורד מן השמים גם בארץ ישראל – אז לא היה לישראל חורבן וגלות והם היו תמיד עוסקים בתורה, והיתה כל הארץ מלאה דעה ללא שכחה (יברכת שמואל' לאביו של מחבר 'קב הישר' דף לא ע"א – ע"ב ד"ה וכדי שבנוא לבאור' בשם הזוהר).

שאר הדורות שבאו אחרי דור המדבר כבר היו מוכנים להבין את התורה, לפי שהם יוצאי ירכם של אוכלי המן והכנת האבות מתפשטת בבניהם אחריהם (הרמ"ד וואלי ספר דברים פרק ח ד"ה אשר לא ידעת ולא ידעו אבותיך), אבל הם לא יכלו להספיק ללמוד את כל התורה כמו שלמדו יוצאי מצרים ורק נמסרו להם כללי התורה וקצת פרטים. ועל ידי כך היו דורשים את התורה במידות שהיא נדרשת בהם כפי מה שנמסר בידם ללמוד מהם פרטי דיני התורה, כל אחד כפי חכמתו וכפי השגתו לדרוש וללמוד הרבה דיני התורה בלי שום מחלוקת (בית אלקיס' להמבי"ט שער היסודות פרק כה ד"ה ותשובת דבר זה). ולעומת עם ישראל, הרי שאמות העולם שהם אינם צאצאים של אוכלי המן מדור המדבר אינם מבינים כלל בענייני 'תורה מן השמים' (הרמ"ד וואלי דברים ח ד"ה אשר לא ידעת ולא ידעו אבותיך).

צנצנת המן תתגלה לסעודה המזומנת לצדיקים לעתיד לבוא

'צנצנת המן' נגנזה קודם חורבן בית המקדש ביחד עם שמן המשחה, ארון העדות, מקלו של אהרן (גמ' הוריות דף יב ע"א) וקרן המשחה – תחת אבן השתיה במקדש (יילקוט ראובני פרשת בשלח ד"ה 'קודם עת החרבוי בשם עץ חיים). **'צנצנת המן' שביניהם עתידה להמשיך להשתמר עד ימות המשיח כפי שנרמז בפסוק 'וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה זֶה הַדְּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה' מִלֵּא הַעֲלֹמָר מִמֶּנּוּ לְמִשְׁמֶרֶת לְדֹרֹתֵיכֶם לְמַעַן יָרְאוּ אֶת הַלֶּחֶם אֲשֶׁר הֶאֱכַלְתִּי אֶתְכֶם בַּמִּדְבָּר בְּהוֹצִיאִי אֶתְכֶם מִמִּצְרָיִם** (שמות טו, לב), **'לְמַעַן יָרְאוּ אֶת הַלֶּחֶם' – ראשי תיבות 'אלה', כדי ללמד שהצנצנת עם המן תשמר עד ימות המשיח** (רבינו אפרים' פרשת בשלח מכתביה אשכנזית אות לב ד"ה למען יראו) **עת שיבוא אליהו הנביא** (פירוש 'הרוקח' פרשת בשלח שער הפשט אות לב ד"ה למען יראו) שעליו נאמר **"הנה אֶלְכִי שְׁלַח לְךָ אֶת אֱלֹהֵי הַנְּבִיא לִפְנֵי בּוֹא יוֹם ה' הַגְּדוֹל וְהַנּוֹרָא: וְהַיֵּשִׁב לֵב אֲבוֹתָ עַל בְּנֵיהֶם וְלֵב בְּנֵיהֶם עַל אֲבוֹתָם"** (מלאכי ג, כג – כד). וכן הוא נלמד מהציווי על שמירת המן **"וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה זֶה הַדְּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה' מִלֵּא הַעֲלֹמָר מִמֶּנּוּ לְמִשְׁמֶרֶת לְדֹרֹתֵיכֶם"** (שמות טו, לב) (אגרא דכלה' פרשת בשלח ד"ה 'ויאמר משה וכו' למשמרת' בשם הרמ"ע מפאנו).

דבר זה נלמד גם מהציווי אל אהרן **"וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל אֶהֱרֹן קַח צִנְצֻנָת אַחַת וְתֵן שָׁמָּה מִלֵּא הַעֲלֹמָר מִן הַנֶּחֱם אֹתוֹ לִפְנֵי ה' לְמִשְׁמֶרֶת לְדֹרֹתֵיכֶם"** (שמות טו, לב), **שכל מקום שנאמר 'לְדֹרֹתֵיכֶם' פירושו לעת שיהיו כל הדורות ביחד, כלומר בימות המשיח ותחית המתים** (אגרא דכלה' פרשת בשלח ד"ה 'ויאמר משה וכו' למשמרת' בשם הרמ"ע מפאנו), **שאז עתידה להיות הסעודה המזומנת לצדיקים שבה אדם הראשון יהיה בעל הבית על אותה הסעודה, והוא יברך לכל המסובים על המן אשר בצנצנת 'ברוך המוציא לחם מן השמים'.** ודווקא על המן הזה הוא יברך, שכיון ונעשתה מצוה אחת של **"לְמִשְׁמֶרֶת"** יתקיים בה מצוה נוספת של **"לְדֹרֹתֵיכֶם"** (מאמר שבתות ה' הרמ"ע מפאנו חלק ו ד"ה הדרן לסעודה המזומנת לצדיקים, זכר דודי לר' דוד זכות ממדינת פרק צט דף רעו ע"ב ד"ה וצנצנת המן). **וגם בסעודה הזאת לא יהיה לסועדים שום יציאת נקבים** (מאמר שבתות ה' הרמ"ע מפאנו חלק ו ד"ה הדרן לסעודה המזומנת לצדיקים), **ותהיה אז לסועדים השגה גדול ומעולה יותר מכל הזמנים, והלבבות יהיו רחבים להשכיל את ידיעת ה' יתברך בשלימות, כך שמעלתם של הסועדים אז תהיה גדולה יותר ממעלת אוכלי המן במדבר** (זכר דודי מאמר ראשון דף רעו ע"ב ד"ה והסעודה הלוו) (וראה 'נפש חיים' לר' חיים פאלאגי מערכת מי אות קו ערך 'מן' שכתב כי במדבר סיני היו מברכים על המן ב'רוך המוציא לחם מן השמים', ובסוף 'ברכת הזן' שהיא הברכה אשר תיקן משה רבינו לעם ישראל עיי"ש).

כל אלו שטרחו בעולם הזה עתידים לאכול מהמן בעולם הבא

הקב"ה עתיד להחזיר את המן לצדיקים לעתיד לבוא (זוהר פרשת בשלח דף סג ע"א ד"ה תאני רבי אלעזר) **כי כמו שלא ניתנה התורה אלא לדור אוכלי המן** (ראה 'מדרש תנחומא' פרשת בשלח אות כ) **כך גם לעתיד לבוא ירצה ה' יתברך שיעסקו בתורה, לכן יחזור להם המן כבתחילה** (אלון כבות' על מגילת איכה לר' בנימין הכהן דף סא ע"א סוף ד"ה ד"ה נפשו תביא), **ועל כך נאמר בלשון עתיד 'וְלֶחֶם שְׂמִים יִשְׁפְּעוּם' (תהלים קה, מ) (עפ"י מאמר שבתות ה' הרמ"ע מפאנו חלק ו ד"ה הדרן לסעודה המזומנת לצדיקים).** **דבר זה יהיה באמצעות רקיע בשמים הנקרא 'שחקים' ובו עומדות** (גמ' חגיגה דף יב ע"א) **לעין דמות** (ספר 'פרח שושן' לר' שמואל שמאמה הנסמך לספר 'קרנים' של ר' שמשון מאוסטרופלי דפוס ליוורנו שנת תקמ"מ) **'רַחִים', ושוחקות שם מן לצדיקים** (גמ' חגיגה דף יב ע"א). **ורמז לכך שנאמר 'וַעֲזֹא בְשַׁחֲקֵים' (תהלים סח, לה) כי 'וַעֲזֹא' עם הכולל בגמטריא 'מן' ללמד כי שם שוחקים מן לצדיקים** (פירושי ר' אלעזר מגרמיזא על סידור התפילה' במזמור 'יהודו לה' ד"ה תנו עוז לאלוקים, פירוש 'הרוקח' פרשת בשלח שער הפשט אות לב ד"ה למען יראו). **ותחול אז הברכה על המן שְׁיִשְׁחַק, בכוח המן שנותר בצנצנת מימות משה רבינו** (מאמר שבתות ה' הרמ"ע מפאנו חלק ו ד"ה הדרן לסעודה המזומנת).

לכן ישראל הצטוו פעמיים להניח את המן **"לְמִשְׁמֶרֶת לְדֹרֹתֵיכֶם"** (ראה שמות טו, לב – לג), **כי ציווי אחד של 'מִשְׁמֶרֶת' נאמר על משה שהיה בימיו של ירמיהו הנביא כאשר הוא הוציא את צנצנת המן והראה לישראל שהקב"ה מפרנס אותם** (ראה רש"י שמות טו, לב). **ואילו הציווי השני של 'מִשְׁמֶרֶת' נאמר לעתיד לבוא למתי שיחזור המן** (שפתי כהן על התורה' פרשת בשלח ד"ה וכתב רבינו בח"י) **לכל אותם אלו שטרחו בעסק התורה והמצוות 'בערב שבת' שהוא העולם הזה, כדי שיוזכו אז לאכול את המן 'בשבת' שהוא העולם הבא** (מדרש האיתמרי לר' אליהו הכהן מחבר 'שבט מוסר' דרוש טוב על הגאולה ד"ה עוד נראה לרמז), **ובלבד שהאמינו כי המן מתוקן לצדיקים לעתיד לבוא** (יילקוט שמעוני' פרשת בשלח רמז רנח). **והאכילה של המן תהיה אז במעלה שלא היתה מעולם** (זוהר פרשת בשלח דף סג ע"א ד"ה תאני רבי) **לפי שהמן יהיה באורו העליון כמו שהוא היה קודם שהתעבה** (יאור החמה' לר' אברהם אזולאי זקנו של החיד"א על זוהר פרשת בשלח דף סג ע"א מהרמ"ק). **ואז יהיה להם 'ידיעת השם' שיוזכו לראות פני מלך חיים, ויבינו בסודי רוזי התורה שהקב"ה יגלה להם** (מדרש אליהו למחבר 'שבט מוסר' דרוש ז' מסכת גהינים וכן ערך דף מה ע"א ד"ה וגם מעשה).

המן לעתיד לבוא לא ירד מן השמים כמו שהיה בזמן שעם ישראל הלכו ארבעים שנה במדבר אלא הוא ייצא מתוך הארץ ממש. ולדבר הזה רמזו רבותינו כשאמרו כי **"עתידה ארץ ישראל שתוציא גלוסקאות"** (ראה גמ' שבת דף ל ע"ב) **כלומר שהיא תוציא חלות מוכנות לאכילה מתוך האדמה** (שפתי כהן על התורה' פרשת בשלח ד"ה וכתב רבינו בח"י). **לכן מברכים היום בברכת הלחם נוסח שיש בו גם לשון עתיד 'המוציא לחם מן הארץ'** (שו"ע או"ח סימן קסז, ב. וראה 'בראשית רבה' טו, ז. וכן גמ' ברכות דף לח ע"א) **בכדי לרמוז על מה שלעתיד בימות המשיח ייצא לחם אפוי ממש מן הארץ.** ואין הנוסח מכוון כנגד חיי העולם הזה, שהרי גְּדֻלָּה מהאדמה 'תבואה' וחסרים בה עוד מלאכות רבות עד להיותה 'לחם' (תולדות יצחק' לר' יצחק קארו דודו של ר' יוסף קארו מחבר השו"ע בפרשת בהר ד"ה ויש להקשות והלא). **ומטעם זה גם האכילה בסוף ליל הסדר הרומזת על האכילה לעתיד לבוא נקראת בשם 'אֶפִיקוֹמֶן', כי שם זה מורכב משתי תיבות 'אֶפִיקוֹ-מֶן', כאשר 'אֶפִיקוֹ' פירושו 'הוציאו' – כלומר הוציאו את 'המן' שיהיה לעתיד לבוא** (מדרש תלפיות' ענין אפיקומן ד"ה גריס הרב) במהרה בימינו, אמן.

<p>העלון מופץ לעילוי נשמת סול בת מוחא (שמה) ז"ל ת.נ.צ.ב.ה.</p> <p>העלון גם לעילוי נשמת אליהו בן גיטל ז"ל. ת.נ.צ.ב.ה.</p>	<p>העלון גם לעילוי נשמת לאה מרים בת נתנחיה ז"ל לופה שרה ז"ל מונחם צבי ז"ל</p> <p>שרה ברנחלה בת ר' שלום ז"ל</p> <p>מיכל ז"ל בת ר' ישעיה גרשון (שבדליא)</p>	<p>העלון גם לעילוי נשמת מאיר בן משה ז"ל, יונה בן שמואל ז"ל, בונה בתיה בן מאיר ז"ל, חיים ז"ל, חיים ז"ל, שמואל ז"ל ת.נ.צ.ב.ה.</p>	<p>העלון גם לעילוי נשמת מאיר בן משה ז"ל, יונה בן שמואל ז"ל, בונה בתיה בן מאיר ז"ל, חיים ז"ל, חיים ז"ל, שמואל ז"ל ת.נ.צ.ב.ה.</p>	<p>העלון גם לעילוי נשמת מאיר בן משה ז"ל, יונה בן שמואל ז"ל, בונה בתיה בן מאיר ז"ל, חיים ז"ל, חיים ז"ל, שמואל ז"ל ת.נ.צ.ב.ה.</p>	<p>העלון גם לעילוי נשמת מאיר בן משה ז"ל, יונה בן שמואל ז"ל, בונה בתיה בן מאיר ז"ל, חיים ז"ל, חיים ז"ל, שמואל ז"ל ת.נ.צ.ב.ה.</p>	<p>העלון גם לעילוי נשמת מאיר בן משה ז"ל, יונה בן שמואל ז"ל, בונה בתיה בן מאיר ז"ל, חיים ז"ל, חיים ז"ל, שמואל ז"ל ת.נ.צ.ב.ה.</p>	<p>העלון גם לעילוי נשמת מאיר בן משה ז"ל, יונה בן שמואל ז"ל, בונה בתיה בן מאיר ז"ל, חיים ז"ל, חיים ז"ל, שמואל ז"ל ת.נ.צ.ב.ה.</p>	<p>העלון גם לעילוי נשמת מאיר בן משה ז"ל, יונה בן שמואל ז"ל, בונה בתיה בן מאיר ז"ל, חיים ז"ל, חיים ז"ל, שמואל ז"ל ת.נ.צ.ב.ה.</p>
---	---	---	---	---	---	---	---	---